

MEHMET EMİN YURDAKUL'UN ŞİİRLERİNDE KADIN**Ahmet Fikret KILIÇ*****Özet**

Türk edebiyatı tarihinde Türkçü, milliyetçi, halkçı ve sosyal bir şair olarak yerini alan Mehmet Emin Yurdakul; *Türkçe Şiirler*'i ile Türkçe'nin bağımsızlığı ve üstünlüğü ilkesine dayanan yeni bir çıkış açar ve halkın diliyle halkın hayatını anlatır.

Şairin gerek yetiştiği mütevazı aile yapısında kazandığı değerler, gerekse yaşadığı sosyal çevre ve gözlemediği hayat manzaraları, sanatının maksat ve mahiyetini, ilkelerini belirlemede etkili olur.

Anadolu'da yaşanan hayatı geniş insan kadrosu ile şiirlerinin konusu yapar. Bu kadroda kimsesiz genç kızlar ve yaşlı kadınlar yoksul hayatlarıyla geniş bir yer tutar.

Anahtar Sözcükler: Mehmet Emin Yurdakul, Türk edebiyatı, Anadolu hayatı, Anadolu kadını.

THE WOMAN IN MEHMET EMİN YURDAKUL'S POEMS**Abstract**

M. E. Yurdakul who has an important place as national, public and social poet in Turkish literature, opened an epoch based mainly on freedom of Turkish language with his poetry, such as examining public life by the language of the public.

The life styles and values he observed and acknowledged in both simple life of his family environment and his social environment became major influence in shaping the principles of his art.

Then he used the life in Anatolia with large number of people as subject-matter of his poetry. His poetry recurrently includes desolate young ladies and old women with their poor lives.

Keywords: M. E. Yurdakul, Turkish Literature, Anatolian life, Anatolian women.

Mehmet Emin Yurdakul, 1869'da İstanbul'da, orta hâlli bir ailede dünyaya gelir. 1876 / 1877 yılında Saray Mektebi adlı sıbyan okulunda başlayan öğrenim hayatı, 1891'de Hukuk Mektebi'nden ayrılıncaya kadar devam eder. Çok da düzenli olmayan bir öğrenim hayatından sonra, 1891'de Rüşmât Tahrirât Kalemî'nden, Rüşmât Nazırlığı'na kadar yükselir. 1912'de Erzurum Valiliği görevinden azledilmesine kadar yirmi yılı aşkın bir memuriyet hayatı yaşar. 1913'te Musul mebusu olur. Millî mücadeleden sonra 1923'ten (Şarkikarahisar, Şebinkarahisar, Urfâ ve İstanbul'dan) 1943 yılına kadar beş dönem milletvekilliği görevinde bulunur. 1944'te İstanbul'da vefat eder.

* Yrd. Doç. Dr.; Erzincan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fak. Yeni Türk Edebiyatı ABD, ahmetfikilic@mynet.com.

- **Mehmet Emin Yurdakul'un Türk Şiirinde Yeri:**

Türk edebiyatı tarihinde “millî edebiyatın ilk mübeşşirlerinden biri”¹, “edebî Türkçülüğün en bariz siması”², “Türk şairi, millî şair”³, “halkçı ve sosyal bir şair”⁴ olarak bilinen Mehmet Emin Yurdakul, 1891’de yayınladığı ve devrin sadrazamı Ahmet Cevat Paşa’nın da takdirlerini kazandığı *Fazilet ve Asâlet* adlı kitabıyla yazı hayatına girer.

Mehmet Emin, 1897’de Yunan muharebeleri esnasında, Selanik’te *Asır* gazetesinde, “Rüsûmât Emaneti Evrak Müdürü Mehmet Emin” imzasıyla yayınlanan “Anadolu’dan Bir Ses yahut Cenge Giderken” adlı manzumesi ve 1898 yılında yayınlanan *Türkçe Şiirler*’i ile Türk edebiyatında, özellikle şiirde Türk dilinin istiklal ve hâkimiyeti esasına dayanan yeni bir çıkır açar.⁵ Osmanlı şairleri arasında, ilk defa tam bir şuur ile dilinin Türkçe, milletinin Türk ve milletin çoğunluğunun da halk olduğunu gür bir sesle söyler.⁶ Estetik değeri ne olursa olsun, bu manzumeler ile millî hayatı dile getirmek suretiyle ihtiyaç duyulan yeni bir çıkır açar. “dili ve deyişi sadeleştirir,”⁷ halkın diliyle halkın hayatını, ızdıraplarını anlatır.⁸ Bu, Türk şiirinde köklü bir değişimin teklifi ve bir edebî olay olarak karşılanır.

- **Yetiştığı Sosyal Çevre:**

Mehmet Emin Yurdakul’un en büyük hususiyeti “Türk halk kültürünü ve halk zevkini teneffüs eden sosyal bir çevrede”⁹ büyümüş, halkın içinden yetişmiş olmasıdır. Bu durum, onun düşünce dünyası ve yazma tarzı üzerinde son derece etkili olmuştur. Kendisi de duygu ve düşüncelerini, halkçılık ve milliyetçilik mefkûresini her şeyden önce halk örneği baba ocağına borçlu olduğunu sık sık belirtir.¹⁰ Hatta “fikir ve üslupça demokratiğini dahi bu içtimaî menşesine atfeder.”¹¹

Şairin hayatı ve eserleri üzerinde okuduğu mekteplerin, ders aldığı hocaların belirgin tesirinin olmadığı yaygın bir kanaattir. En yakından tanıyan Yusuf Akçura da Mülkiye İdadisinden kitabet hocası Lastik Said Bey’in millî şairimizin ruhunda edebiyat zevki uyandıramaya muvaffak olamadığını, coğrafya hocası Abdurrahman Şeref Efendi’nin millî ve vatani hislerini takviye eden tesirlerini hatırlamadığını, Hukuk Mektebinden Münif Paşa’nın

¹ Akçura, Y. (1981). *Yeni Türk Devletinin Öncüleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 108.

² İğdemir, U. (1945). *Yurdakul, Mehmet Emin*. Aylık Ansiklopedi, s. 321-323.

³ Levend, A. S. (1969). Mehmet Emin Yurdakul. *Türk Dili*, Yıl 18, C XX, S 216, s. 701-707.

⁴ Ercilasun, B. (2014). Mehmet Emin Yurdakul’un Şiir Dünyası. *Türk Şiiri Üzerine*, İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 24-33.

⁵ İğdemir U. *age. s. 321-323*.

⁶ Akçura, Y. *age. s. 108-116*.

⁷ Agah Sırrı Levend. *age. s. 701-707*.

⁸ Kaplan, M. (1987). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*. İstanbul: Dergâh Yayınları. s. 215.

⁹ Aktaş, Ş. (1996). *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi I*. Ankara: Akçağ Yayınları, s. 142.

¹⁰ Akçura, Y. *age. s. 108*.

¹¹ Tevetoğlu, F. (1998). *Mehmet Emin Yurdakul*. Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 8.

edebiyat ve hukuk derslerinin kendisini cezbediğini; fakat derslerden aldığı tesirleri yine sarıh bir surette hatırlamadığını nakleder.¹²

Mütevazı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen millî şairin hayatında ve eserlerinde “içtimaî menşei”nin etkisi büyük olmuş, halkçı ve milliyetçi dünya görüşü de bu kaynaktan beslenmiştir.¹³

Mehmet Emin, daha çok babası Salih Reis’in tesirinde kalmıştır:

Salih Reis uzun kış gecelerinde Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Battal Gazi gibi halk roman ve destanlarını hatta (Namık) Kemal’in *Evrak-ı Perişan*’ı gibi edebiyat kitaplarını okur - yazar oğluna okutup dinlerdi. Salih Reis’in halk edebiyatına karşı duyduğu bu derin zevk, Mehmet Emin’e halkın anlayıp zevk alabileceği ve faydalanabileceği bir millî edebiyat vücuda getirmek lüzumunu ilham eder.¹⁴

Şair, 1943’te İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ile yaptığı bir görüşmede “halka yönelme ve halk için yazma” gerekliliğini şöyle ifade eder:

Babam **kanca baş ırgıpcısı** Salih Reis’tir. Anam Uzuncaova Hasköylü Emine Hatun’dur. Babam ümmî idi. Çocukken bana Battal Gazi, Kerem ile Aslı gibi halk masallarını okutur ve dinlerdi. Sonraları Namık Kemal’in *Evrak-ı Perişan*’ını okudum. Çatımız ak günler gördüğü gibi kara günler de gördü. Halkın ıstırabını bu çatının altında duydum. Bu çatının altında anamın ilk ninnileriyle büyüdüğüm gibi, bu çatının altında halk öğütleriyle yetiştim.

Bu çatının altında anladım ki halk kendi hayatını, kendi ruhunu, kendi aşkını, kendi ıstıraplarını kendi diliyle anlatacak kitaplara muhtaçtır. Benim babam denizin evladı, fırtınanın çocuğu idi. Rüzgâr, dalga ile mücadele ederek ekmeğini kazandığı gibi, ruh enerjimin de ilk dinamik kıvılcımını koydu.¹⁵

Bu ilham, bu kavrayış şairin 1888’de Şebinkarahisar’dan bir Türk kıızıyla evlenmesinden sonra daha geniş bir alanda, daha zengin halk kültüründen beslenme imkânına kavuşur. Bu tarihten itibaren şair, çeşitli zamanlardaki ziyaretleriyle “halk” denilen şeyi, sınırsız bir genişlikte ve tâ içinden bütün çıplaklığı ile sınır tanımayan ıstırapların, yoksullukların, felaketlerin attığı insan dışı hayatın içinde, insanüstü manevi değerleri, büyük ruh asaleti, feragati, fedakârlığı, sabrı, kanaati, tevekkülü, engin zekâsı ve derin hassasiyeti ile görmek ve tanımak imkânını bulur.¹⁶

¹² Akçura, Y. *age.* s. 108-110.

¹³ İğdemir, U. *age.* s. 321-323.

¹⁴ Akçura, Y. *age.* s. 110.

¹⁵ Baltacıoğlu, İ. H. (1943). Mehmet Emin Yurdakul ile Görüştüm. *Yeni Adam*, nr. 452, s. 6-11, 26.

¹⁶ Akyüz, K. (1970). *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*. Ankara, s. 499-509.

Ben on dokuz yaşında evlendim. Eşim hayat ve gönül yoldaşım Şebinkarahisarlı bir Türk kızıdır. Onunla evlendiğim zaman benimle konuştuğu öz Türkçe bana kendi dilimin özünü anlatmıştı. Ben İstanbul lehçesini anamdan, babamdan sonra Anadolu lehçesini karımdan öğrendim. Onun saf ve asil ruhunun kaynaklarından Türklük aşkının kandırmaz kevserini içtim. Birlikte Şebinkarahisar'daki bağına giderek burada Anadolu'nun ecdat hatıralarıyla dolu dağlarını tırmandım. Geçmişlerin şeref destanlarını terennüm ediyor gibi ırmaklarını, çağlayanların nağmelerini dinledim. Her şeyi değiştiren ve çürüten amansız amanın değiştirip çürütemediği Türk ruhunu, bütün töreleri, faziletleri içinde, burada buldum. Burada gözleri yaşlı yetimlere, bağırları yanık dullara, ağlamaktan gözleri kör olmuş ihtiyarlara rastladım. Tesadüf ettiğim olayları topladım. Halkın acıklı hayat ve ruhundan aldığım ilhamları şiirime koydum, milletime sundum. Benim milliyetçiliğimin asıl kaynağı budur.¹⁷

Şairin Anadolu'ya açılmasında, halkın içine karışmasında tek imkân, tek fırsat Müzeyyen Hanımla evlenmesi değildir; memurluk hayatındaki atamalar, görevlendirmeler vasıtasıyla Erzurum, Trabzon ve Sivas'ta bulunur. Böylece ömrünün on senelik bir müddetini Anadolu içerisinde, Türk köyleri arasında geçirir; acı, tatlı hikâyeler dinler; yetim çocukları, kocasız, yalnız kadınları ağır bir yoksulluk altında ezilirken görür; o binlerce eski Türk yurdunun kendine has manasını, yaralarını, dertlerini birer birer duyar; anlar.

Mehmed Emin bir gün Güzeller Köyü'nde misafir olduğu bir evde, duvarda asılı sazı, kendini ağırlayan (misafir eden) kadına göstererek:

-Bacı vakit vakit bu sazı çaldığımız olur mu? Diye sorar.

Kadın da

Sel köyümüzü alıp götürdü, el malımızı alıp götürüyor, gönül şen değil ki saz çalalım, Kerem söyleyelim, saz orada toz toprak içinde korlanıp gidecek. Diye cevap verir.

Gönlü kırık başka bir Türk kadını:

-Dinmez dirlik, çıkmaz can... Kötü günlerimizi sayıyoruz... Tanrı mülkün sahibini göndere...diyerek şaire umutsuzluğunu dile getirir.

Diğer bir Türk kadını, bir ana da Şarkışla yolunda, şairin karşısına çıkar; onun vali olduğunu öğrendiği için önüne dikilir:

-Hey efendi, sen vali isen ben de çiftçi karısıyım. Çocuklarım var. Arkamdaki çuvalı görüyon mu? Dağa gidip ot toplayacağım, pişirip çocuklarıma yedireceğim. Ne vakit biz ot yemekten kurtulacak, mısır ekmeği yiyeceğiz" der.¹⁸

¹⁷ Baltacıoğlu, İ. H. *age.* s. 6-11, 26.

¹⁸ Tanrıöver, H. S. (1971). *Türk Sazı, Seçmeler.* (haz. Necati Sefercioğlu). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. s. 139-140.

- **Şiir Anlayışı:**

Mehmet Emin Yurdakul'un İstanbul Beşiktaş'ta "Mütevazı bir aile"de başlayan, balıkçı kahvehanelerinden geçen, Şebinkarahisar'dan sonra tâ Erzurum'a hatta Musul'a kadar uzanan Anadolu coğrafyasında, içinde bulunup gözlemediği yahut duyup dinlediği toplumsal hayat sahnelerinde, Tevfik Fikret'in ifadesiyle "şahid-i saadet ve sefaletler... eşvak ve ekdara tercüman olmak"¹⁹ isteği kalemini ne yolda ve nasıl kullanması gerekliliğini de belirler:

Ben halk çocuğuyum. Halk evladı bir ana ile babanın kucağında büyüdüm. Atalardan kalma halk öğütleriyle, halk ninnileriyle çocukluğumu geçirdim. Biraz yetişkin çağa geldiğim vakit bu halkı çok acıklı bir hâlde gördüm. Onun kafasını karanlıklar, yüreğini ızdıraplar, hayatını zulüm ve sefaletler içinde buldum ve bize her şeyini veren bu halka bizim hiçbir şey vermediğimizi öğrendim.²⁰

diyen şair; kendi kanından, canından ve kendi dilinden olan halka kendi ıstırap ve sefaletlerini duyurmak; kendi benliğini ve kuvvetini uyandırarak onu karanlıktan aydınlığa, darlıktan genişliğe, esaretten hürriyete çıkarmak ister.

Mehmet Emin Yurdakul, Ruşen Eşref Üneydin'a verdiği mülakatta da şiirin güzellikler için olduğu gibi iyilikler için de vazifeli olduğunu, bu nedenle aşkı dile getirmek kadar insanlığın elemlerini de dile getirmesi gerektiğini söyler. Şiiri "hayatın ve tabiatın bir sesi" olarak gören Mehmet Emin, yine bu mülakatında yıldızların altında bülbüller olduğu gibi, fırtınalarda haykıran kartalların da olduğunu; çiçeklerin, dalların altında titreşen yeşil çaylar olduğu kadar, yalçın kayaların gazapla baktığı karanlık ırmakların da bulunduğunu hatırlatır. Bu manzara karşısında duruşunu şöyle belirginleştirir:

Benim yaradılışım, aldığım terbiye, içinde bulunduğum çevre ve zamanım beni bunların ikincisine taraftar etmiştir. Yani ben daha ziyade elemlerin, acıların ve çaresizlerin şiirini duyurmak istedim. ... Memleketimin sefillerinin, dertlilerinin küçük şairi olmak, bütün milletimin hürriyet ve saadetini terennüm edebilmek için yaşamak: İşte benim hayatımın, sanatımın gayesi... Halkın şairi olmak!²¹

İşte bu "Halkın şairi olmak" gayesi ile Mehmet Emin Yurdakul, gerek kendinden öncekilerin gerekse kendi zamanındaki edebiyat adamlarından vezin ve üslup bakımlarından ayrıldığını belirtir.²² Çünkü yukarıda aktarmaya çalıştığımız "Ne yolda yazmaklığım gerektiği"ne dair açıklamaları eski edebiyatın vezni ve üslubuyla uyumsuz. Ayrıca, şiiri "hayatın ve tabiatın sesi" olarak gördüğü için de ne dili tabiatından çıkarmak ister ne de hayatın

¹⁹ Kaplan, M. (1971). *Tevfik Fikret-Devir, Şahsiyet, Eser-*. İstanbul: Dergâh Yayınları. s. 114-120.

²⁰ Tevetoğlu, F. *age.* s. 5-6.

²¹ Üneydin, R. E. (1985). *Diyorlar Ki. (haz. Şemseddin Kutlu)*. Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları. s. 141-149.

²² Tansel, F. A. (1989). *Mehmed Emin Yurdakul'un Eserleri-1 Şiirler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. s. L-LI.

gerçekliğini görmezlikten gelir. Bu sebeple halkın hayatını, halkın anlayıp zevk alabileceği bir üslupla anlatan şiirin meydana getirilmesini arzu eder:

Mehmet Emin'e göre sanat / şiir, ne yalnız bir süslü hayal ve vezinden ne de yalnız kuru bir eğlence, bir zevkten ibarettir.²³ Şiir, güzelin yanında iyiyi de öğretmelidir,²⁴ hayatın içinde olmalıdır. Çifte giden babaların, ekin biçen genç kızlarla, odun kesen anaların gönüllerine tercüman olmalı,²⁵ hayatlarına ayna tutmalıdır. Halkın, köylünün sesi edebiyatta duyulmalı; millî hayatımız edebiyatımızda anlatılmalıdır.²⁶ İşte *Türkçe Şiirler*; böyle bir arzunun, böyle bir gayretin mahsulü olarak görülebilir.

Türkçe Şiirler, ne masa başında kurulmuş hayallerin ne de geçici heveslerin ürünleridir.²⁷ Bunlar hayal oyunlarını değil, hayatı içine alır.²⁸ Bilerek ve isteyerek açılmış bir çağın başlangıcıdır.²⁹ Türk dilinin istiklal ve hâkimiyetinin ancak Türk halkına dayanmakla mümkün olabileceğini gören Mehmet Emin; Türk halkının hayatını, birbirini takip eden ve tamamlayan levhalardan müteşekkil millî bir destan hüviyetinde nazma çeker.³⁰ Bu nedenle denilebilir ki; Mehmet Emin; Tanzimat'tan sonra halka yönelme hareketinde, "halktan aldığı malzemeyi yine halk için kullanmak" becerisini gösteren ilk şairdir.³¹ Millî, halkçı ve sosyal bir şairdir.³²

- **Mehmet Emin Yurdakul'un Şiirlerindeki İnsan Kadrosu:**

Mehmet Emin Yurdakul'un gerek kahramanlık konularını anlatan şiirlerinde gerekse toplumsal hayat sahnelerini anlatan şiirlerinde, Anadolu'nun ortasındaki bir köylüden İstanbul'un kıyısındaki bir balıkçıya; hiç okumamışından çok okumuşuna kadar toplumun bütün tabakalarından geniş bir insan kadrosu ile karşılaşırız.³³

Zengin sınıftan hak - hukuk tanımayan insanlar; yoksul, hasta, kimsesiz kadınlar; oğlu tarafından dövülen, tartaklanan anneler; çiftçiler, demirciler, çömlekçiler, balıkçılar; askerler, gaziler, şehitler; tarihî şahsiyetler, devlet / hükümet adamları; sanatkârlar, düşünürler; çocuklar, mektepliler, sürücüler, dilenciler, kimsesizler, babasızlar; genç kızlar, delikanlılar; hasta bakıcılar, hemşireler; biçki - dikiş yapanlar.³⁴

²³ Tansel, F. A. *age. s.* 410.

²⁴ Ünaydın, R. E. *age. s.* 141-142.

²⁵ Tansel, F. A. *age. s.* 21.

²⁶ Ercilasun, B. *age. s.* 24-33.

²⁷ Levend, A. S. *age. s.* 701-707.

²⁸ Tansel, F. A. *age. s.* LXIV.

²⁹ Levend, A. S. *age. s.* 701-707.

³⁰ Akçura, Y. *age. s.* 130.

³¹ Akyüz, K. *age. s.* 499-509.

³² Ercilasun, B. *age. s.* 24-33.

³³ Akyüz, K. *age. s.* 499-505.

³⁴ Tansel, F. A. *age. s.* XXXVI.

- **İnsan Kadrosu İçinde Kadın:**

Bu geniş insan kadrosunda, kadın büyük bir yer işgal eder. Bunlar, zengin fakat duygusuz köy delikanlılarıyla evlenip ortakların beslemesi gibi yaşamaya dayanamayarak ölüp giden güzel köylü kızlar; kocası şehit olmuş yoksul, kimsesiz kadınlar, ahretlikler, kibrit satarak hayatını kazanan küçük kız çocukları; ona buna iş görerek kazandığı parayı sömürmek isteyen serseri oğulları tarafından bıçaklanan analar ...

Söz konusu kadınları, medeni hâlleri, yaşları, meşguliyetleri veya yaşadıkları olaylar, başka bir ifadeyle sosyal kimlikleri dikkate alınarak sınıflandırmak mümkündür. Ancak bu kadronun hemen büyük çoğunluğu, -biçki-dikiş işleriyle sağlık çalışanlarının dışında,- Anadolu kırsalında, köy kültürü şartlarında yaşayan yoksul, kimsesiz hastalarını, babasız kalan yetimlerini “yaşatmak için yaşamak” adına mücadele eden, geçimini sağlamaya çalışan annelerdir.

- **Osmanlı Türk Toplumunda Kadın:**

Mehmet Emin’in şiirlerindeki kadına bakmadan önce, şairin yaşadığı / yazdığı dönemlerde, Osmanlı / Türk sosyal hayatında, kadının durumunu kısaca hatırlatmanın yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Bilindiği gibi yaşanan tarihî zaruretler, (harpler, göçler, işgaller, dinler, medeniyetler, coğrafyalar tabii afetler...) toplumların hayat tarzlarında (siyaset, iktisat, kültür ve sanat) etkili olmuştur. Farklı kültür ve medeniyet şartlarında yaşayan Türk toplumunda, kadının da bu etkileşim sürecinde farklı konumlarda bulunması kaçınılmazdır.

Türk kültür ve medeniyetinin tarih içinde, genel olarak birbirini takip eden ve aynı zamanda tamamlayan üç dönemde vücut bulduğu, bilinen ve kabul edilen bir görüştür.

Birinci dönem; İslamiyet’ten önce ve göçebelik devri, ikinci dönem; yerleşik medeniyete ve İslami kültür çevresine girdiği devir, üçüncü dönem de Batı medeniyeti tesiri altına girdikten bugüne gelen devirdir.

Türk toplumunda kadın, işte bu yaşanan medeniyet çağlarına göre değerlendirilir. Buna göre birinci dönemde kadın, “erkek ile eşit sorumluluğa sahiptir. Yuvasını erkekle birlikte, eğer erkek yoksa tek başına korumak zorundadır. Bu durum, kadın ile erkeğin aynı meziyetlere sahip

olmasını da zaruri kılar.”³⁵ Devrin ideal erkek tipi olan “Alp” tipi’ne yaklaşır; erkek gibi ata biner, ok atar, kılıç kullanır ve icabında düşmanla kahramanca çarpışır.³⁶

İkinci dönemde; yerleşik medeniyete geçme, toprağa bağlı olma, yeni bir dinin dairesine girme ve yabancı medeniyetlerle karşılaşma tesirleriyle kadın, erkek gibi ve erkekten daha fazla pasif bir karaktere dönüşür. Kahramanca vasıflarını kaybeder.

Özellikle asırlar süren Osmanlı döneminde, toplumsal hayatta kadın iki ayrı yaşayış içinde görünür. Birincisi kırsal sahada, köy kültürü içinde, geleneklere bağlı olan hatta giyim-kuşamında bile fazla bir değişiklik yapmadan “hayatın içinde” yaşayan “köylü” kadın; ikincisi de büyük şehirlerde ve onlara özenen kasabalarda “evin içinde” yaşayan,³⁷ “iyi ana, iyi eş ve iyi Müslüman”³⁸ olması istenen “şehirli” kadın vardır.

Üçüncü dönemde, batı medeniyeti tesiri altına girdikten sonra kadın, ilkin edebiyatta sonra hayatta beşerî hakları bakımından müdafaa edilir; erkekle eşit bir seviyeye getirilir. Kadının eğitimi ve sosyal hayatta evinin dışında bir işlevi olması hususunda geniş ölçüde yayınlar yapılır. Ancak Tanzimat’tan sora kadınla ilgili yapılan düzenlemeler daha çok dar bir alanda; vükelâ, beyzade ve paşazadelerin konaklarında, hanım efendilerin hayatlarında biraz da “moda”dan sayılabilecek değişikliklerden ileriye gitmez. O nedenle, Tanzimat’tan sonra, toplum meselelerine eğilen ve *Toplumcu Edebiyat* olarak tanımlanan edebiyatımızda bile kadın, henüz belli bir zümrede, ikili ilişkilerin nesnesi olmaktan kurtulamaz. *Servet-i Fünun* dergisi etrafında meydana getirilmek istenen salon edebiyatında da geçmişin kalıntısı köşk, konak, yalı hayatındaki âşıkane duyguların nesnesi durumundadır.

II. Meşrutiyet’ten sonra durum değişir; evin içinden evin dışına doğru açılma, toplumsal hayata katılma artar. 1912’de Balkan Savaşı sırasında kadınlar hastanelerde çalışırlar, yardım dernekleri kurarlar, erkeğin savaşa gitmesi dolayısıyla onun boş bıraktığı yerleri doldurur, çeşitli resmi kurumlarda görev alırlar. Birinci Dünya Savaşı, ardından gelen Kurtuluş Savaşı ve İzmir’in işgali ile kadınlar da cephelerdeki erkekler kadar cephe gerisinde mücadeleye katılırlar.

İnci Enginün millî mücadele yıllarında kadınları içinde buldukları durum ve faaliyetleri bakımından şöyle tasnif eder:

1. İşgal bölgelerinde tecavüze maruz kalan “mazlum kadınlar”,

³⁵ Enginün, İ. (2012). Milli Mücadelede Türk Kadını. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları I*, İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 542-555.

³⁶ Kaplan, M. (1976). Dede Korkut Kitabında Kadın. *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 41.

³⁷ Enginün, İ. *age.* s. 542-555.

³⁸ Güzel, Ş. (1985). Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Toplumsal Değişim ve Kadın. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C 3, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 858-864.

2. Bizzat eline silah olarak cepheye katılan “asker kadınlar”,
3. Savaşa nakliye hizmetlerinde yardım edenler, Hilal-i Ahmer’de ve seyyar hastanelerde çalışanlar, ordunun ihtiyacı olan malzemeleri hazırlayan “çalışan kadınlar.”
4. Çeşitli dernekler vasıtasıyla veya yazı faaliyetleri ile geniş kitleyi uyandırmaya çalışan okur - yazar “aydın kadınlar”
5. Bunların dışında, bu faaliyetlere biraz da moda diye bakan ve o yüzden katılan “kibar hanımlar”
6. Bu faaliyetlerin dışında kalanlar.³⁹

Özetleyecek olursak, Tanzimat’tan sonra imparatorluk hayatında “hüsn-i idare” yolunda teşebbüs edilen “düzenlemeler”den, özellikle İkinci Meşrutiyet’ten sonra devlet ve siyaset adamlarının, sanatkârların dikkati yeni bir sosyal çevreye yönelir. Kadın, zor şartlarda da olsa hayatın öznesi olarak görünmeğe başlar; yaşadığı hayatın imkân veya imkânsızlıkları ile kendisine yüklediği rolü taşır. Gerek aile hayatında / “evin içinde”, gerekse toplumsal hayatta / “Evin dışında”, bir yandan tabiatla diğer yandan da etrafını kuşatan sorunlarla mücadelesi gözler önüne serilir.

Edebiyatımızın, özellikle şiirimizin *Han Duvarları* ile Anadolu’ya açıldığı, Anadolu’yu ve Anadolu insanının yoksulluklarını dile getirdiği söylenirse de aslında bu açılışın çok daha önceden Mehmet Emin Yurdakul ile başladığını söylemek daha doğru olur.

- **Mehmet Emin Yurdakul’un Şiirlerindeki Kadın:**

Mehmet Emin, II. Meşrutiyet’ten sonra İstanbul’dan Erzurum, ardından Trabzon ve Sivas’taki memuriyetlerinde Anadolu’yu ve Anadolu insanını yakından tanıma imkânı bulur. Bu görevleri esnasında zaman zaman gördüğü, zaman zaman duyup dinlediği hayat sahnelerindeki kadını şiirlerinin konusu yapar, aile ve toplum içindeki hak ve sorumlulukları bağlamında ele alır. Şair, estetik kaygıdan uzak, tahlil ve tenkide dayalı bir yaklaşımla bir hikâye veya bir makalede görülebilecek söz gruplarının yer aldığı manzumelerinde, Anadolu kadınının hayatına tercüman olur; aydınların ve yetkililerin dikkatlerine sunar.

Mehmet Emin Yurdakul’un “Halkçı”, “Sosyal” ve “Millî” bir şair olduğunu; bu hüviyetinden dolayı da şiirlerinde toplumun hemen bütün katmanlarından insanlara yer verdiğini; hemen büyük çoğunluğunu da “sosyal kimlikleri” bakımından ele aldığını yukarıda ifade etmiştik.

³⁹ Enginün, İ. *age.* s. 542-555.

Mehmet Emin'in şiirlerindeki kadınların büyük çoğunluğu "Köylü kadınlar"dır. Hemen hepsinin ortak yanı "kimsesiz", "yoksul", "zavallı" ve "çaresiz" oluşlarıdır. Şair, bu kadınları aile ve toplum hayatındaki sosyoekonomik, sosyokültürel ve sosyopsikolojik boyutlarında "Merhamet" temi etrafında ele alır. Kadınların hayatını sadece "yansıtmak"la kalmaz; var olan gerçekliği tasvir ve tahlilin süzgecinden geçirir. Toplumsal / millî değerler noktasından eleştirir, yargıda bulunur.

"Ah Analık yahut Zeyneb'in Duası" adlı şiirinde "ıssız vıran kulübe"sinde yetim çocuğunu ısıtabilecek "bir ocaklık odun"u bile olmayan bir annenin çaresizliğini anlatır.

"İnsan-oğlu(nu) başkasıçün kaygusuz", "Karlı dağlar(ı) uçurumlar(ı) duygusuz" gören anne, yetim hakkı için dua eder; Allah'ın yardımına sığınır; bununla da kalmaz, şöyle bir dilekte bulunur:

*"Şu insanlar acımak ne bilmeyecek iseler,
Yetimlerin gözyaşların silmeyecek iseler,
Kes neslimi, bu toprağa bizden evlat getirme"* der. (32)⁴⁰

Burada "Biz" zamiri, en dar manada kadını sonra mensup olduğu toplumu ve en geniş manada insanlığı temsil eder. Her halükarda da acımak, merhamet etmek, yardımda bulunmak duygusunun dinî ve millî bir değer olmaktan öteye, "beşerî" bir duygu, bir değer olduğunu belirtir; insan olmanın hatta cemiyet olmanın da temel şartlarından sayar; bu duygudan yoksun bir insanın dünyaya gelmesini, ondan bir neslin türemesini istemez.

"Zavallılar" şiirinde, bir köy muhtarının, oğlunu askere gitmekten kurtarmak için üç-dört köy içinden aratıp buldurduğu "yetim, yoksul" ama "yosma, güzel" bir kızcağızla evlendirmesini, kızcağızın da yoksulluk ve kimsesizlikten kurtulmak ümidiyle "evim" diye sevinerek gelişini; fakat çok geçmeden, bir yıl sonra, evinin "hanımı" yerine, "bir ortağın beslemesi" durumuna düşüşünü anlatır.

*"Bir yıl var ki dirlik yüzü görmemekte zavallı;
Bir yıl var ki bir dul gibi yürek yanık, göz yaşlı;
Bir yıl var ki ishak gibi ah etmede her gece..
Bir yıl var ki irgat gibi bayırların sırtında;
Bir yıl var ki hayvan gibi yumruk, sopa altında.
Şimdi ise kovulmaklık isteniyor bu evce!... (47)*

⁴⁰ Metinde görülen sayfa numaraları, Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmet Emin Yurdakul'un Eserleri-1 Şiirler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara. 1989.adlı kitaptan ilgili sayfa numaralarıdır.

Mehmet Emin, bu şiirinde, sadece yoksulluktan ve kimsesizlikten kurtarmak “ev - bark” sahibi olmak ümidiyle evlenen zavallının gördüğü muameleleri ve yaşadığı hayal kırıklıklarını anlatmıyor. “Mütegallibe”den sayılan zengin köy muhtarının, en başta oğlunu evlendirmedeki amacından başlayarak gelin kızın aile hayatı içindeki konumuna dair bir dizi eleştiride bulunur. Dikkat edilirse bu evlilikte, eşlerin birbirini sevmesinden söz edilmez, eşlerden ikisinin de böyle bir hakkı söz konusu değildir. Onlar evlenmez yahut evlenemezler; ancak evlendirilirler. Bu evlilik amaç değil, bir araçtır.

Kızcağızın bu türden böyle bir evliliğe boyun eğişi yoksul ve kimsesiz oluşundandır. Fakat kızcağızın tercih ediliş sebebi onun yoksulluk ve kimsesizlikten kurtarılması değil, genç ve güzel / ”yosma” oluşundandır. Bu nedenle muhtarın oğlunun hazlarının tatmininden ve askerlikten muaf sayılmasından sonra güzellik ve tazeliğini kaybeden kız, “bir dul kadın” durumuna düşer. “Bir ortağın beslemesi” gibi olur. Bununla da bitmez çilesi. “Evce” kovulmak istenir.

Bu zavallı gelinin evden kovulması eşi tarafından, kayınpederi veya kayınvalidesi tarafından istenebilecekken, Mehmet Emin’in “Evce” tabirini kullanması oldukça manidardır. Bu, mütegallibeden zengin muhtar ailesinin o zamandaki sosyokültürel yapısına bir işaret olarak değerlendirilebilir. İster istemez insanın aklına şöyle bir soruyu da getirebilir: Bu muhtar kendi sınıfından, mütegallibeden sayılabilecek bir aileden değil de neden -üstelik dört köyün içinde-yoksul, kimsesiz bir “yosma”yı tercih eder. Buna farklı ihtimallerle cevap vermek mümkündür. Bunlardan birinin de yaşanabilecek acıların önceden tahmin edilmesiyle söz konusu aileye, -muhtar, zengin, mütegallibeden olmasına, rağmen- çaresizlerin dışında kimsenin iltifat etmeyişi şeklinde olabilir.

Mehmet Emin, benzer bir durumu “**Kaynana ile Damat**” adlı manzumede de ele alır. “Köyün zengin muhtarı, oğlunu askere gitmekten kurtarmak amacıyla, zenginlik ve nüfuzunu kullanarak köylerdeki “zavallı, yoksul, yalnız, kimsesiz” ailelerden “ahu gözlü, melek yüzlü” kızlardan evlendirmesini, işleri bittikten sonra da “bahtsız gelin”in işittiği acı sözler ve yediği dayaklardan sonra “yalın ayak... eski bir çar altında” sokak ortasında bırakılışını ve çaresizlik içinde annelerinin “viran kulübe”lerine sığınmalarını anlatır.

Yurdakul, hikâyesine “Bu ne iştir?... Soru cümlesiyle başlar. Şair, bu söz gurubuyla meselenin ne olduğunu öğrenmekten ziyade, şaşkınlığını ifade eder. Takip eden dizelerde

“Hep işlerin oldu bitti, şimdi asker değilsin;

“Artık onu ne yapmalı?... Yakalardan atmalı;

“Bir kahpenin kucağına yaslanarak yatmalı;

“Beride de o yetimcik varsın ölsün, gebersin!”

yaşanan kötülüklerin mahiyetini anlamaya / anlatmaya çalıştığı görülür.

Mehmet Emin, İslam hukukunda birden fazla kadınla evlenebilme hükmünün yanlış yorumlanarak yapılan evliliklerde kadınların mutsuzluklarına dikkat çeker. İşin aslının “mollalardan sorup öğrenmek” gerektiğine işaret eder. Eşlerden birini hoş tutup, diğerini ağlatıp gözyaşlarına boğarak inletmenin günah olduğunu hatırlatır. Dinî, millî ve ahlaki değerlerin zayıflayıp vicdanların katılaştığı yerde, kanunların da güç ve nüfuz sahiplerinin karşısında işlerliğini kaybettiği durumlarda, yoksul ve kimsesizlerin Allah’a sığınmaktan başka çarelerinin kalmadığını göstermeye çalışır.

“Söyle, söyle, sövmek değil, öldürürsün istersen;”

“Çünkü benim hiç kimsem yok, yardımcım yok, yalnızım”.

“Ben yoksulum; senin baban köyün zengin muhtarı”

“Ben zayıfım; seninkolun benimkinden kovvetli.”

“Sen uslusun, akıllısın; ben bir ahmak, bir deli.”

“Sen her şeysin; ben zavallı, eksik-etek bir karı;”

“lâkin ben de bir anayım!..”

Görüldüğü gibi Mehmet Emin, bu dizelerde “sen” ve “ben zamirlerini temsil etme görevinde kullanır. “Sen” dediği; köyün zengin muhtarın oğludur, her şeydir; kolu kuvvetlidir, yardım edenleri vardır, akıllıdır, usludur... “Ben” dediği ise yardım edebilecek hiç kimsesi olmayan, “yalnız, zavallı ve yoksul, eksik etek bir karı”dır.

Şairimiz, “Sen” diye temsil edilen “zengin köylü”nün, maddi değerler bakımından son derece zengin olmasına karşın manevi değerler bakımından da yoksul olduğunu ortaya koyar. “Bağlar, bahçeler, altunlar, inciler, inekler, keçiler, dört gözlü ak sıvalı konaklar”a sahip olmalarına rağmen bu tabaka; yanı başlarındaki “viran kulübecik”lerde yaşayan söz konusu “yoksul kimsesiz”lere karşı duyarsız olmaktan öte, onlara haksızlıklar yapacak kadar da zalimdir. “Kimsesiz, mazlum, yoksul köylü” ise çaresizliklerine rağmen kadere boyun eğip tevekkülle Hakk’a sığınır, dua eder, ondan yardım bekler.

Mehmet Emin Yurdakul; yoksulluktan kurtulup zenginlikte yaşamak, mutlu olmak ümidiyle yapılan evliliklerde yaşanan hayal kırıklıklarının, acıların bir başka örneğini “**Ana ile Kızı**” adlı manzumede ortaya koyar.

Erken yaşta kocasını kaybeden kadın, ailede ister istemez hem anne hem baba rolünü üstlenir. Kocasının bıraktığı boşlukları doldurmaya çalışır. Bir yaşında yetim kalan kızını bin bir zahmet ve fedakârlıklarla büyütür, yüzünün akı ile gelin eder. Fakat çok geçmeden “çapkın”

damat bir başka kadınla düşüp kalkmaya başlar, karısına acı sözler söyler, dayak atar. Kız hastalanır ve annesinin evine döner.

Annesinin evinde hasta yatağında “O nasılsa ben de öyle bir canım; Niçin beni dövüyorsun?... Bak, çürüdü her yanım...” şeklindeki sayıklamalarını dinleyen anne, kızını büyüttüğü yılların hikâyesine döner:

*“Ah evladım, uğrunda ben kendimi kul ettem;
Genç ömrümü yüzbin mihnet içer’sinde tükettim.
Seni baban bir yaşında yetim koydu kucakta
Ne  ul vardı altta üstte, ne od vardı ocakta;
Ben senin in tarlalarda kan terlere batardım;
Pazarlara yalın ayak koşar, odun satardım;
Bir kerrecik gülmen için bir soytar olurdum;
Bir damlacak gözyaşında ne ağıular bulurdum;” (50)*

Mehmet Emin, bu dizelerde ifade edilen annenin hikâyesinin, kızının yaşadığı trajediden pek geri kalır bir tarafının olmadığını göstermeye çalışır.

*“Seni baban bir yaşında yetim koydu kucakta
Ne  ul vardı altta üstte, ne od vardı ocakta”*

dizeleri oldukça manidardır. Ölen babaya gizli bir sitem hatta bir suçlama vardır. Daha babanın sağılığında iken ne üstlerinde giyecekleri ne de ocaklarında yiyecekleri vardır. Anne tarlalarda ekin biçmek, pazarlarda odun satmak suretiyle yetim yavrusunu ele güne muhtaç bırakmadan iffet ve izzetini koruyarak besleyip büyütür. -*Gül yanağı, süt köpüğü gerdanı onbeş örgü sırma saçı ile iki yüz evlik köyde ve o yerlerde g zelliikte menendi yoktur.*- Yüzünün akı ile de gelin eder. Evinin, ocağının canla, başla kul, kurbanı olur. Ancak “merhametsiz, taş yürekli bir canavarım” elinde yıllarca eziyet görür, hırpalanır. Bir evvelki Şiirde gördüğümüz gibi, anne kızını yoksulluktan kurtulup, zenginlikte rahat edebileceğı ümidiyle bir rençber ile değıl de bir zenginle evlendirmiş; fakat pişman olmuştur.

*Ah, o vakit vermeliydim istiyorken o rençber!...
Kandırdılar, bana: “Kadın ver kızını, zengin yer;
“Sakin dönme; bırak, yetim rahat etsi” dediler.
Ben biçare, bu sözlere budalaca inandım
İnsan y zly Őeytanların düzenine aldandım.
Sanmıştım ki: Ner’de altun varsa dirlik ordadır;
Bir insana zenginlikler saadetler yaratır. (51)*

Öyle görülüyor ki, Mehmet Emin'in eleştirileri sadece "zavallı yetim" in yaşadıkları ile sınırlı kalmıyor; daha manzumenin başında babanın, ne altta- üstte bir "çul" ne ocakta bir "od" bırakmadan ölüp giderek yaşanan sefalette payının olması, annenin "Nerde altın varsa dirlik ordadır" ve "zenginlikler saadetler yaratır" sözlerine inanarak kızını evlendirmesi de aynı derecede eleştirilerinin odağındadır.

Mehmet Emin, işte gözlemediği bu ve benzeri hayat levhalarının etkisiyle, "çifte giden babaların, ekin biçen genç kızların, odun kesen anaların" şiirinin yazılmasını ister. Çünkü bu, sadece annesinin evine dönen bir mutsuz gelinin hikâyesi değil, Anadolu'nun gözlerden uzak, her bir köşesindeki "yoksul, kimsesiz zavallı" kadının trajik hikâyesidir. Dikkat edilirse bu kadınların adları yoktur, köyleri belli değildir. Çünkü Anadolu'nun, her bir köşesinde benzer hayat levhalarını görmek mümkündür. Anadolu, birbirini tamamlayan bu tür levhalardan oluşmuş bütün bir tablo, bütün bir resimdir. Bu nedenle denebilir ki; Mehmet Emin, anlattığı "tikel" örneklerden hareketle "tümel" in, Anadolu kadınının adına konuşur, tipik olanı takip eder. Bu da "Sosyal Gerçekçilik" in temel ilkelerindedir.

I.Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin düşmanlar tarafından işgalinden sonra aydınların dikkati Anadolu'ya çevrilir. Savaşın kazanılması, yeni bir devletin kurulmasının ardından Anadolu'ya giden aydınlar, o zamana kadar unutulmuş acı bir gerçeklikle; çıplak bozkır, yoksul ve zavallı Türk köylüsü ile karşılaşır.

Mehmet Kaplan, Han Duvarları'ndan önce birçok Türk şairinin Anadolu'yu konu olarak ele aldıklarını, bunların başında da Mehmet Emin Yurdakul'un geldiğini hatırlatır.

Kaplan'a göre şair, "Anadolu" adlı şiirinde duyularından ziyade, şairane muhayyilesinin yarattığı

Yürüyordum: Ağlıyordu ırmaklar

Yürüyordum: Düşüyordu yapraklar

Yürüyordum: Sararmıştı yaylalar

Yürüyordum: Ekilmişti tarlalar

dizeleriyle itibari bir Anadolu dekoru çizdikten sonra asıl maksadına geçer; aç ve sefil köylü kadının sefaletini ortaya koymaya çalışır. Çünkü Mehmet Emin'in esas gayesi, güzel bir şiir yazmak değil; Anadolu'ya karşı kayıtsız kalan İstanbul hükümetini ve aydınlarını uyandırmaktır.⁴¹

⁴¹ Kaplan, M. (2001). *Şiir Tahlilleri 2, Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*. İstanbul: Dergâh Yay., s. 22- 44.

“Gözler dönük, kaşlar çatık, yüz azgın
 Derileri çatlak bağı kapkara
 Sağ elinin nasırında bir yara;
 Başında bir eski püskü peştamal;
 Koltuğunda bir yamalı boş çuval!”

dizeleriyle tasvir ettiği kadının hayat tarzına, onunla yaptığı bir söyleşi ile dikkat çeker:

-“Ne o bacı?”
 -“Ot yiyoruz, n’olacak”...”
 “Tarlan yok mu?”
 “Ne öküz var, ne toprak.
 “Bu günedek ırgat gibi didindim;
 “Çifte gittim; ekin biçtim, geçindim.
 “Bundan sonra...”
 “Kocan nerde?”
 “Ben dulum;
 “Kocam şehid, bir ninem var, bir oğlum.”
 “Soyun sopun?”
 “Onlar dahi hep yoksul!
 “Ah efendi, bize karşı İstanbul
 “Neden böyle bir sert, yalçın taş gibi
 “Taşraların hayvanlık mı nasibi?”

Bu söyleşide dile getirilen hayat tarzının Anadolu kadınının kaderi olamayacağını, aksine “sahip olduğu kadınlığın hakkıyla ocağının karşısında saadete ermek, anneliğin aşkıyla evladına sütü gibi pak duygular vermek” olduğunu belirtir. Çünkü onun sesi, insana “mücadele azmi” kazandırır; sevgisi, “fedakârlık” etmeyi öğretir; yüzü, “merhamet” duygusu kazandırır.

Buna rağmen şair, “bizler” diye belirlediği, İstanbul hükümeti ve aydınlar tarafından bütün bu hakların unutulduğunu; kadınlığın hayvanlıkla bir tutulduğunu; garip, yoksul bırakıldığını; genç kocasından uzun yıllar ayrı düşürüldüğünü; bir muradın ülkerini görmeden dul kaldığını; zelil, sefil, ağlayan, acı gören, cefa çeken, ezilen; ırzdan başka her şeyini veren Anadolu kadınının ne yazık ki şu güzel vatanında cehennemde gibi yaşadığını söyler.

Mehmet Emin, şiirin devamında dikkatlerini Anadolu kadınından Anadolu’da sürdürülen hayata çevirir: “Mübarek” olarak nitelendirdiği Anadolu toprağında “bahtiyarlık hukuku”ndan, “hür düşünce”den, “millî duygu”dan, “kanun”dan, “sevgi”den, “neşe”den,

“eğlence”den bir iz bulunmadığını; aksine Anadolu toprağının ayrılığın, gözyaşının, ölümün, esaretin, zulmün yaşandığı bir “dertliler yatağı” olduğunu belirtir. Buna duyarsız kalan sanata, titremeyen vicdana, uzanmayan ellere, kurtarmayan insanlara “yazık”lar olsun der. Bu tablo karşısında -isyan diyemesek te- âdeta feryat eder. Medeniyetin imkânlarından yoksun bu “acıklı sefalet”in “cehalet”ten, “taassub”tan, “görenek”ten ileri geldiğini vurgular.

“**Kesildi mi Ellerin**” adlı manzumede “ur patlasın, çal oynasın, şurda burda” parasını harcaayıp tüketen sorumsuz bir babadan geriye kalan dul bir annenin hikâyesini anlatır: “Bir kör mumun altında” “el dikişi” dikerek, yetim kalan oğlunu büyüten anne, -ne yazık ki- bu fedakârlığı göremeyen, “para için insanlıktan geçen” “hain evlat” tarafından “acımadan, titremeden bıçak vurup” yaralanır. Buna rağmen o, “annelik hakkını” da “dökülen kanını” da “helâl” eder. Bununla da kalmaz, Allah’ın affetmesini bile diler.

Hikaye, parasız kalan oğulun annesini uyandırıp para istemesiyle başlar; parası olmayan anne :

“Çıldırдың mı, çocuk, bende para ner’den olacak?”

“Benim gibi dul bir kadın nereden para alacak?”

“Miras yedin...”

“Onu baban sağlığında bitirdi;”

“ur patlasın, çal oynasın, şur’da bur’da yedirdi;”

“Param olsa el dikişi diker miyim? Böyle ben”

“Beni dinle, hangi ana para vermez oğluna?”

“Vallahi yok, olmuş olsa feda olsun yoluna”

diyerek parasının olmadığını anlatmaya çalışır, hatta yemin eder. Fakat bu yeminlere inanmayan oğul, acı sözler söyler; anneyi tartaklamaya başlar, Öfkesini dindiremez, omuzundan yaralar. “Al kanlar içerisinde kalan” anne, oğlunu büyütürken yaşadığı zorlukları, yaptığı fedakârlıkları hatırlar; gördüğü muamele karşısında şaşkınlığını şöyle dile getirir.

“Kim derdi ki o koynumda büyüttüğüm ellerin

Benim şu ak, şu kınalı saçlarımdan tutarak

Acımadan, titremeden bana bıçak uracak?

Bu ne yürek? Para için insanlıktan geçiyor;

Bu ne alçak susayış ki ana kanı içiyor;

Seni böyle kimler etti cellat, canavar?...” der.

Uykusuz gecelerini, sütünü - emeğini haram ettiğini söyler. Fakat oğlunun ellerini kanlı görünce “yoksa beni vururken, bana bıçak saplarken kesildi mi ellerin” diyerek kendi acısını

unutur, oğlunun yakalanıp zindanlara atılacağı korkusunu yaşar. Kaçıp gitmesini ister. Bütün yaşadıklarına rağmen, taşıdığı anne şefkati ile bütün haklarını helal ettiği gibi, Allah'ın da affetmesini diler.

Mehmet Emin, bu şiirinde sadece annenin yaşadığı trajediyi anlatmakla kalmaz; oğlunun böyle acımasız, duyarsız, duygusuz, hatta bir “hain evlat” oluşunda “seni kimler böyle etti kanlı cellat, canavar” diyerek çocuğun içinde bulunduğu, doğup büyüdüğü topluma ve onun kurumlarına da örtülü bir eleştiride bulunduğunu söylemek mümkündür.

Mehmet Emin Yurdakul, Anadolu'da yoksulluğun, sadece bahtsız gelinler, çaresiz anneler, duygusuz babalar, duyarsız insanlar yaratmakla kalmadığına, her doğan çocuğun adı gibi kaderi olduğuna işaret eder.

“Ahretlik” adlı şiirinde “Anadolu goncası” olarak tanımladığı bir köy kızının babası tarafından bir çift öküz almak, tarlasını sürüp ekmek için İstanbul'da bir aileye birkaç yıllığına hizmetçi olarak satılmasını “bir çift öküz uğruna kurban” edilişini anlatır..

Şair, “Ahretlik” nitelemesiyle zaten durumun ne kadar trajik olduğunu sezdirmektedir. “Anadolu goncası”nın “iç çekişi, titrek sesi, kızarmış gözleri, melul melul bakışları, bükük boynu” ile birçok şeyler söylediğine “ahretlik” nitelemesiyle dikkat çeker. Kızcağzın İstanbul'a geliş sebebine dair sözleri ile şair, dikkatleri kızdan çok kızın Anadolu'dan kopup geldiği ailesine yönlendirir.

“Bunaldık”

“Tarlamızı süremedik; yiyeceksiz, aç kaldık.”

“Pekiy, senin İstanbul'a gelmen ile n'olacak?”

“Benim birkaç yıllığımla babam öküz alacak!...”

Ne acıklı bir haldir bu?... Baba evlat satıyor;

Bir çift öküz uğruna bir kız kurban oluyor. (52-53)

Şair, bu dizeleriyle sadece köy kızının “ahretlik” olmadığını, bir çift öküz uğruna kızını satmak durumuna düşen babanın da ahretlik olduğuna işaret eder.

Mehmet Emin Yurdakul, Anadolu'da yaşanan “yoksulluk”un köyden şehre kadar toplumun büyük bir kesiminde pek çok sosyal yaralar açtığını, bunun da en çok kadınların hayatında belirginleştiğini ısrarla tekrar eder.

Mehmet Emin Yurdakul, şehirde yoksul, babasız çocukların trajedisinin de “bir çift öküz uğruna kurban olan” “köy kızı”nın trajedisinden hiç de geri kalmadığını söyler, “Kibritçi Kız”ın hikâyesini örnek gösterir.

“**Kibritçi Kız**”, saçları dağınık, gözlerinin altı çürük, yüzü kirli ve yanık, üstü eski, ayağında kocaman ayakkabısıyla, bir lokma ekmek için bütün gün sokak sokak dolaşarak,

“Efendiler, kibrit kibrit... Üç kutusu on para!...”

Merhametli Beyefendi! Annem hasta, ekmeksiz;

Alın bunu, kuzum bana on paracak verin siz!”(57)

diyerek kibrit satıp hasta annesine bakmaya çalışır. Fakat “babasız” biçare kızcağızın, hayatta kalmak, yaşamak için mücadelesi takdir edilip alkışlanacak yerde, insanlar her gördükleri yerde ona babasız olduğunu hatırlatıp, hatta “Piç” diyerek onu incitmekten bile çekinmezler.

Mehmet Emin, bu biçare kızın babasız olarak dünyaya gelmesinde kendisinin bir suçu, bir günahı olmadığı hâlde onu “alçak görme”nin, “incitme”nin doğru bir davranış olmadığını, aksine dilencilik yapmak yerine üç kutu kibriti on paraya satmak suretiyle geçimini sağlamaya çalışmasının takdir edilmesi gerektiğini vurgular.

Mehmet Emin Yurdakul, bu manzumesinde Kibritçi Kız’ın durumunu çok sade birkaç dize ile tasvir ettikten sonra, çevresinde bulunan insanların ona karşı gösterdikleri tutum ve davranışlarını sorgular. Çünkü Mehmet Emin, “Cemiyet İçinde Fert”i bir kültür varlığı olarak ele alır. Onun iyi ve kötü hâllerinde cemiyetin de büyük bir payının olduğunu düşünür, eleştirilerinin bir kısmını da toplumsal alana yöneltir.

Kibritçi Kız, evde, “hasta ve ekmeksiz” bekleyen annesine bakmak sorumluluğundaki bilinç ile “babasız”lığın ve yaşadığı yoksulluğun çok üstünde, çok yükseğinde bir yere taşırken kendini; onun, hayatın olumsuzluklarına karşı onurlu direnişinin ve ayakta duruşunun farkında olamayan, hatta “kendilerinden başkalarını sevemeyen” bencil kalabalığın, sahip olduklarını zannettikleri değerlerin çok altında ve aşağısında bulduklarını sezdirmeye çalışır. Mehmet Emin’e göre esas mesele; “Kibritçi Kız” değil, kibritçi kızları hazırlayan toplumsal yapıdır. O nedenledir ki şair, kibritçi kızıdan ziyade, etrafını kuşatan toplumsal algının anlatımı üzerinde durur.

Mehmet Emin Yurdakul, yukarıda üzerinde durduğumuz (*Ah Analık yahut Zeyneb’in Duası, Ana ile Kızı, Kaynana ile Damat, Zavallılar, Ahretlik, Kibritçi Kız, Kesildi mi Ellerin, Anadolu.*) manzumelerinde zavallı, yoksul, kimsesiz, köylü kadının hayat ve tabiat karşısındaki çaresizliklerini, aile hayatında yaşadığı acıları anlatırken, “**Ya Gazi Ol, Ya Şehid**” adlı manzumesinde Anadolu kadını bir başka perspektiften dikkatlere sunar. Yukarıda adı geçen manzumelerdeki yoksul zavallı kimsesiz kadın yerine, bu manzumede yüreği vatan sevgisiyle dolu bir annenin oğlunu vatan, bayrak, ezan / Kur’an hakkı için askere gönderişindeki mertliğini, kahramanca duruşunu

“Haydi yavrum! Ben seni bu gün için doğurdum;
Hamurunu yiğitlik duygusuyla yoğurdum;
Türk evladı odur ki, yurdu olan toprağı
Ana ırzı bilerek yad ayağı bastırmaz;
Bir yabancı bayrağı
Ezan sesi duyulan hiçbir yere astırmaz.”(91)

dizeleriyle göstermeye çalışır. Bununla da kalmaz, Anadolu Türk kadınının gönlünde vatan, bayrak ve Kur’an aşkının birlikte olduğuna, birbirlerini tamamladığına dikkat çeker. Bu yüzden Türk kültüründe Türk bayrağı ve Kur’an gelin kızlarımızın çeyizlerinin vazgeçilmez, tamamlayıcı öğeleri olmuştur, denebilir.

Anadolu Türk kadınının millî ve manevi duygulardaki hassasiyeti; istiklâl aşkı, vatanseverlik duygusu, *Ey İğnem Dik, Hasta Bakıcı Hanımlar ve Aydın Kızları* adlı manzumelerde, gece gündüz demeden fedakârca çalışarak cephedeki askerin maddi ihtiyaçlarını temin ve tedarik etmek suretiyle tezahür eder.

Bilindiği gibi, Türkiye’de toplumsal değişim sürecinde, II. Meşrutiyet ve I. Dünya Savaşları’ndan sonra, kadının hayatı “evin içi”nden “evin dışı”na doğru açılıp genişlemeye başlar. Erkeklerin savaş meydanlarında olması sebebiyle de onların çalıştıkları çeşitli meslek dalları ve iş kollarında kadınlar görev alırlar. Bu durum, bir taraftan kadının anne kimliğinden başka yeni sosyal kimlikler kazanmasına yol açarken, bir taraftan da hem ailenin hem de ülkenin ekonomik durumuna katkıda bulunmasında çeşitli imkânlar hazırlar.

Mehmet Emin, yaşanan şartların gereği kadının yeni sosyal roller üstlenmesini sadece elde edilen ekonomik imkânlar noktasından değil, gösterilen fedakârlığın daha yüksek bir ülkünün, bir idealin gerçekleşmesinde, cephedeki asker kadar pay sahibi olduğuna dikkat çeker.

Türk Kadınları Biçki Yurdu’nda çalışan kadınlar için yazdığı “**Ey İğnem Dik**” adlı manzumede kadının Türk toplumsal hayatındaki önemi üzerinde durur; kadınların, ilk alevli ocağı, ilk hakanlar otağını erleriyle, birlikte ter dökerek yapmış oldukları gibi, Millî Mücadele’de de vatanın bağımsızlığı, ay yıldızlı bayrağın istiklâli uğrunda savaştan kılıçların yanında ellerindeki iğnenin de bir iş görebileceğine inandıklarını, sınırdaki askere giyecek yetiştirmeyi de “aziz bir iş” saydıklarını belirtir.

Bu bilinçle, kalplerinde vatan aşkından daha büyük bir aşk yoktur; bunlar, genç kızlara özgü aşktan uzak, Turan için yaşarlar; Türk anayurtlarının kurtulacağına, acıların dineceğine dair kuvvetli bir iman ve ümide sahiptirler. Cepheye savaştan askere giyecek yetiştirmek için gece gündüz demeden alın teri, göz nuru dökerler. (s. 156-163)

Mehmet Emin Yurdakul, Hilâl-i Ahmer Hanımları için yazdığı **“Hasta Bakıcı Hanımlar”** adlı şiirde sağlık kurumlarında, hastanelerde çalışan hizmet veren kadınları anlatır. Bunlar, *Tanrı'nın aşkından yaratılmış nur çehreler... İyiliğe ömrünü adayan hemşireler, faziletin öz kızları. Alınları şarkın altın seheri, gözleri Filistin çöllерinin yıldızları, nefhaları peygamber çiçekleri, yeryüzünün kanatsız melekleri, güvercinler gibi saf, aylar gibi dilber...* gibi söz grupları ile tasvire çalıştığı bu kadınların ne kadar büyük ve kutsal bir iş yaptıklarına dikkat çeker, bunun insanlık hayatındaki rolü üzerinde durur.

Her şeyden evvel hastaneler, merhametin ocağıdır; insanlığın düşkünlere açılmış kucağıdır. Zavallı dulların, yetimlerin mabedidir. Buralarda çalışan, hastalara bakan kadınlar ise masumluğun timsalidir. Fezalarda yanmayan çerağ bu kadınların elinde, kitaplarda olmayan ilim bu kadınların dilindedir. Bin bir dağın dertlere derman olan çiçekleri sizlerin dermanına hayrandır. Bu adları sanları bilinmeyen hastaların hayatları sizindir. Bunlar, bu hastalar, ifritler yurdumuzu can evinden vururken, hürriyet ve aşkın mihrabı olan bu toprakları korumuşlar. Bu uğurda yaralanmış parçalanmışlar; fakat neslinizin tahtını kurtarmışlardır. Bunlar sizin sevgilinizdir, der.

Bir sevgili kadar ilgi bekleyen bu hastaların başında hasta bakıcı hanımların âdeta bir mabet kuşu gibi beklediklerini; gökten, yerden, insanlardan hayat istediklerine dikkat çeker. Bu kadınların her sevimli, her güzel yere veda ederek, ölümlerin yaslarını gönüllerinde, yaralıların acılarını göğüslerinde hissettiklerini; dünya gülüp eğlenirken feryatlar dinlediklerini, herkes türkü çağırırken dertlilerle inlediklerini belirtir.

Mehmet Emin Yurdakul, söz konusu kadınları, gösterdikleri özveriler, yaptıkları işler karşısında *“Ey Hilâl'in kadınları, Ey yurdun pak alınları... Allah'ımız vatanları kahramansız, bizi sızsiz ve şefkatsiz bırakmasın.”* diyerek selâmlar (s. 227-233).

Şair **“Aydın Kızları”** adlı şiirde, zavallı, yoksul, kimsesiz, acı çeken bir kadın yerine, vatani işgal edilmiş bir Türk kızının gördüğü işkencelere, hatta yaşadığı ölüm korkusuna rağmen dinî, millî ve ahlaki değerlerinden ödün vermeden ayakta duruşunu ve direnişini anlatır. Bu direnişin de Allah sevgisi gibi mukaddes kabul ettikleri vatan aşkıdan, millet sevgisinden kuvvet bulduğunu ve hiçbir kederin de bu duyguyu kalplerinden silemeyeceğini ifade eder (s. 279-288).

“Bir Genç Kız'a” adlı şiirde musikinin fikre kanat verdiğini, ruhu aşkın sedefli kumsalında gezdirdiğini, gönüllerde yüz bin hülyanın rüzgârını estirdiğini, öksüz kalan hayata teselliler getirdiğini söyleyerek insan için güzel ve yararlı olduğunu kabul eder. Fakat bir genç kız için bundan daha gerekli, daha öncelikli şeylerin olduğunu hatırlatır:

*Birgün gelir, gençliğin ru'yaları hep biter;
Kıskanç sevgi yerini şefkat için hazırlar;
Bir beşiğin içinden bir bülbül ses, "Anne!..."der.
Eğer ki sen annelik san'atını bilmezsen,
Yavrucağın hayatın kavgasında düşecek;
Etrafına en zalim yosulluklar üşecek. (97)*

Görüldüğü gibi, bunların en başında da “annelik sanatı”nın geldiğini söyler. Çünkü bir gün gelir gençliğin hülyaları hep biter, sevgi yerini şefkat için hazırlar. O gün “annelik sanatı”nı bilmezse, çocuğunu hayatın kavgasına hazırlamazsa yoksulluğun her çeşidi çocuğunun etrafını sarar, perişan eder. Çocuğunun acı hıçkırıkları annenin de kalbini kurşun gibi deler.

Öyle görülüyor ki Mehmet Emin’e göre; “Annelik”, biyolojik bir olaydan ziyade sosyolojik bir olaydır, toplumsaldır; bilgi ve terbiyenin eseridir. En öz ifadesiyle annelik bir kültürdür; doğurarak değil, öğrenilerek, yaşanarak kazanılabilecek bir sanattır, kendine mahsus ilkeleri vardır. Bu sebeple, her genç kızın anne olmadan önce bunun bilincinde olması gerektiğini önemle vurgular. Aksi hâlde, doğurduğu çocuk, hayat kavgasında yenik düşer, kendisi de onunla birlikte acı çeker, gözyaşı döker, bedbaht olur.

Turanın Aziz Kızları için yazdığı “**Ninni**” lerde Türk bir annenin çocuğunu büyütürken taşıdığı annelik duygularının yanında onlar kadar büyük, onlar kadar değerli ve gerekli olan dinî ve millî değerlere de sahip olması gerektiğini sezdirir. Bunların başında da Türklük bilinci, vatan sevgisi, hürriyet aşkı ve kahramanlık duygusu gelir. Bu değerlere sahip olmanın ve gelecek nesillere kazandırmanın Türk’ün kurtuluş müjdesi olacağını, hatta Şark’ın parlayacağını, Garb’ın boyun eğeceğini söyler (s. 243-245).

Batı ile olan münasebetlerimizin sıklaşmasından sonra, imparatorluk Türkiye’sinde baş gösteren medeniyet krizinin ardından gelen çözülme ve dağılma sürecinde, meydana gelen buhranlar ve bunalımlar en kuvvetli, en derin şekliyle ailede yaşanır.

Sağlıklı toplumların ancak sağlıklı ailelerden meydana gelebileceğinden hareketle, toplumsal hayatın en küçük birimi olan aile ve problemleri önce sanat, edebiyat ve düşünce adamlarının, sonra hükümet yetkililerinin üzerinde durdukları temel meselelerden olur. Ailede kadın, öncelikle “anne” olarak, sonra değişen sosyal kimliklerine göre en büyük en etkili aktör olarak görülür. Evin dışındaki hayat kadar, hatta ondan daha önemli olan evin içindeki hayatı kuran, koruyan ve yöneten yegâne kuvvet kabul edilir.

Yukarıda, biyografisinde gördüğümüz gibi, “mütevazı” “mütevekkil” ve “muhafazakâr” bir ailede büyüyen Mehmet Emin Yurdakul, ailede var olan ve paylaşılan muhabbetin her türlü zenginliğin ve saadetin üstünde olduğunu yaşayarak bilir. Bu saadetin en büyük yaratıcısının da kadın olduğunu görür.

Ancak bu önemine rağmen, onun Anadolu’da türlü sefaletler içinde geçen hayatına tanık olur, şiirlerindeki zengin insan kadrosunda kadına geniş yer ayırır. Anadolu Türk kadını zavallı, yoksul ve kimsesizliği ile sabır, sadakat ve muhabbeti ile sahip olduğu büyük ruh asaleti, feragat ve fedakârlığı ile manzumelerinde tasvir ve tahlil eder.

Kaynaklar:

- AKÇURA, Y. (1981). *Yeni Türk Devletinin Öncüleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- AKTAŞ, Ş. (1990). Mehmet Emin Yurdakul. *Büyük Türk Klasikleri, C 10*, Ankara: Ötüken Yayınları.
- AKTAŞ, Ş. (1996). *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi I*. Ankara: Akçağ Yayınları
- AKYÜZ, K. (1970). *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*. Ankara.
- BALTACIOĞLU, İ. H. (1943). Mehmet Emin Yurdakul ile Görüşüm. *Yeni Adam*, nr. 452, 6-11, 26
- ÇERİ, B. (1996). *Türk Romanında Kadın*. İstanbul: Simurg Yayıncılık.
- ENGİNÜN, İ. (2012). Milli Mücadele’de Türk Kadını. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları I*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ERCİLASUN, B. (2014). Mehmet Emin Yurdakul’un Şiir Dünyası. *Türk Şiiri Üzerine*, İstanbul: Dergâh Yayınları
- ESEN, N. (1991). *Türk Romanında Aile Kurumu*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları
- GÜLENDAM, R. (2006). *Türk Romanında Kadın Kimliği*. Konya: Salkımsöğüt Yayınları.
- GÜZEL, Ş. (1985). Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Toplumsal Değişim ve Kadın. *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi C 3, 4*. İstanbul: İletişim Yayınları
- HAS-ER, M. (2000). *Tanzimat Devri Türk Romanında Kadın Kahramanlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- İĞDEMİR, U. (1945). Yurdakul, Mehmet Emin. *Aylık Ansiklopedi*, 321-323,
- KAPLAN, M. (1971). *Tevfik Fikret-Devir, Şahsiyet, Eser-*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, M. (1976). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, M. (1987). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*. İstanbul: Dergâh Yayınları
- LEVEND, A. S. (1969). Mehmet Emin Yurdakul. *Türk Dili, C XX*, 216, 701-707
- TANRIÖVER, H. S. (1971). Türk Sazı. *Seçmeler. (haz. Necati Sefercioğlu)*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- TANSEL, F. A. (1989). *Mehmed Emin Yurdakul’un Eserleri-1 Şiirler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- TEVETOĞLU, F. (1988). *Mehmet Emin Yurdakul*. Ankara: Kùltür Bakanlığı Yayınları.
- UNANT, N. A. (1982). Toplumsal Değişme ve Türk Kadını. *Türk Toplumunda Kadın*. İstanbul: Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları.
- ÜNAYDIN, R. E. (1985). *Diyorlar Ki*. (haz. Şemseddin Kutlu). Ankara: Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.